

Mojca Bertoncel

New age in zahodna kultura

Wounter J. Hanegraaff, raziskovalni sodelavec Oddelka za religijske študije na univerzi v Utrechtu, je leta 1998 objavil študijo z naslovom *New Age Religion and Western Culture*, s podnaslovom *Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. Med množico raziskav pojava new age v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja je pričujoče delo primer analize in interpretacije »nauka« tega gibanja.¹ Hanegraaffova analiza zgodovine religijskih idej new agea, ki bo predstavljena v prvih dveh poglavjih te razprave, je empirična, objektivna in izčrpno opisuje njegova zgodovinska izhodišča in verske poglede. Delo predstavlja le teoretične vidike pojava new age, kar bi lahko ocenili kot njegovo pomanjkljivost, saj avtor ne omenja nekaterih pomembnih dejstev, npr. priznanja sester Fox, da je bila njuna »komunikacija z duhovi« največja goljufija 19. stoletja; razkrinkanja prevar teozofinje H. P. Blavatsky in drugih pripadnikov spiritizma; nevarnosti astrologije, magije, spiritizma, channelinga, hipnoze in drugih pojavov, s katerimi je new age povezan. Vsaj nekaj vidikov te plati new agea, bo navedenih v opombah in v zadnjem poglavju, v katerem bo predstavljen krščanski pogled na new age.

1. Hanegraaffova analiza zahodnega ezoterizma in njegovega vpliva na raziskovanje verstev

New age v širšem smislu označuje gibanje, ki je nastalo v 60. letih 20. stoletja in je tesno povezano s kalifornijsko protikulturo.² Pojem new age v ožjem pomenu besede pa izhaja iz angleškega teozofskega in antropozofskega izročila. Danes je tudi ta oblika new agea vključena v gibanje new age, ki se je razširilo predvsem v ZDA in Zahodni Evropi.

1.) Pojem ezoteričen je najprej uporabil Lucijan iz Samostate. A. Faivre začetkom modernega ezoterizma sledi vse do antike (neopitagorejci, gnostiki, neoplatoniki, stoiki). Po razdelitvi znanosti v 12. stoletju na *artes mechanicae* in *artes liberales* je ezoterizem postal polavtonomno področje. Do ključnega premika pa je prišlo v 14. stoletju, ko je »odkritje narave« povzročilo sekularizacijo kozmosa in poskuse oživitve magije.

¹ Prim. W. J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, State University of New York Press, New York 1998, 1-17.

To je pomenilo konec tradicionalne kozmologije, v kateri je vladala analogija med zemeljskim svetom in nebeškimi svetovi. Ezoterizem se je razvijal v treh smereh:

a) *Neoplatonizem* je še posebej zaznamovalo odkritje grškega rokopisa, z naslovom *Corpus Hermeticum*, ki ga je menih Leonard iz Pistoje okrog leta 1460 prinesel iz Makedonije v Rim. Po prepričanju tedanje dobe naj bi delo napisal Mojzesov sodobnik Hermes Trismegistus. Predstavljalo naj bi vir prvotne modrosti, ki združuje popolno filozofijo s popolno teologijo, oz. neoplatonizem s krščanstvom. Šele dvesto let kasneje (1614) je Casaubon dokazal, da je *Corpus Hermeticum* mnogo mlajši, kot so prvotno predvidevali, in je nastal med 1. in 3. stoletjem po Kr.

b) Z ezoterizmom so tesno povezane tudi *alkimija, astrologija in magija*. Pojma magija in ezoterizem sta skoraj sinonimna. Ezoterizem predstavlja tip renesančne magije, ki se je razvila v okultizem in kasneje v neopoganstvo. Tudi astrologija je vključena v področje renesančne magije, alkemija pa predstavlja duhovno vez med ezoterizmom, naravno filozofijo in naravno znanostjo.

c) Teozofski vidik ezoterizma srečamo v krščanski kabali, ki označuje krščansko interpretacijo judovske kabale.³ Kot prvega krščanskega kabalista ezoteriki omenjajo G. Pica della Mirandolo. Čeprav je kabalistična smer ezoterizem oskrbela s številnimi teozofskimi spekulacijami, ni deležna posebne pozornosti.

Ker so v ezoterizmu povezana znanstvena odkritja narave, filozofski pogled na svet in pojmovanje svetega, ga lahko obravnavamo kot primer religijskega sinkretizma. Hanegraaff najbolj značilne novodobne poteze (zakon ustrezanja, pojmovanje žive narave, vlogo posredovanj in domišljije, preobrazbo, konkordanco, prenos znanja z učitelja na učenca) povzema po Faivrovi shemi ezoteričnega pogleda na svet.⁴ Naštete značilnosti ezoterizma so v zgodovini doživele več sprememb. Že v obdobju med renesanso in razsvetljenstvom je prišlo do preoblikovanja, ki ga je povzročila pietistično-spiritualistična smer. Poseben vpliv na preobliko-

² Čeprav so bile ključne novodobne ideje prisotne že dolgo pred nastankom gibanja, mnogi novodobski avtorji obravnavajo new age le kot gibanje, ki se je pojavilo s kalifornijsko protikulturo in knjigo Alice Bailey z naslovom *The Reappearance of Christ*. Prim. A. J. Saliba, *Christian Responses to the New Age Movement*, Geoffrey Chapman, New York 1999, 154, 164.

³ Kabala je judovski mistični sistem skrivnega vedenja, ki je nastal v pozni antiki kot razlaga in komentar svetih spisov. Vsaka črka hebrejske abecede ima določeno številčno vrednost, zato so kabalisti črke nadomeščali s številkami in jih z različnimi tehnikami premeščali, da bi odkrili resnična sporočila svetih besedil. Prim. A. Goljevšček, *New Age in krščanstvo*, Ognjišče, Koper 1992, 96-97.

⁴ Faivrova shema ezoteričnega pogleda na svet je naslednja:

(1) V vidnem in nevidnem vesolju vlada *zakon ustrezanja*, ki povezuje mikrokozmos in makrokozmos.

vanje teh pogledov pa je imela reformacijska duhovnost, ki je med drugim sistematično kritična do Cerkve, njenih dogem in nestrpnosti, do nauka o opravičenju in nauka o potrebnosti Cerkve za odrešenje. Reformacijska duhovnost zagovarja versko svobodo in osebno odgovornost, racionalizem ter kozmološke temelje hermenevtike in nauka o odrešenju. Zanimiva je predvsem zato, ker tudi pripadniki new agea sledijo duhovni kritiki krščanskih Cerkva, ki so po njihovem ozko dogmatične, nestrpne, kratka, tiste, ki posamezniku onemogočajo pravico do avtonomije in se preveč ukvarjajo z grehom.

Za razumevanje new agea je po Hanegraaffu zelo pomemben razvoj ezoterizma v času razsvetljenstva in protirazsvetljenstva. Pojavi, ki izhajajo iz ezoterizma v nasprotju z nedavnimi prepričanji niso povezani le z romantiko in protirazsvetljenstvom. Tudi na tem področju se je namreč pojavil eklekticizem idej. Presenetljiva je ugotovitev, da med razsvetljenstvom in protirazsvetljenstvom ni toliko razlik kot v protirazsvetljenstvu samem. Le-to je sestavljeno iz dveh vej: relativistične, ki je odločilno prispevala k razvoju zgodovinske zavesti, in nerelativistične, ki je tesno povezana z ezoteričnim izročilom. *Romantika* je uspela združiti obe smeri in poudarja romantično organskost oz. iracionalnost proti razsvetljenski uniformnosti oz. racionalnosti. Od okultizma jo razlikujemo po tem, da prvi zagovarja zakon ustrežanja, druga pa zakon vzročnosti.

Če je romantika na novo interpretirala ezoterično kozmologijo pod vplivom novega evolucionizma, pa je *okultizem* obravnaval ezoterično kozmologijo v povezavi z znanstvenimi kozmologijami. Na splošno velja, da je okultizem nov razvoj ezoterizma, ki je imel velik vpliv na razvoj modernega spiritualizma, okultne obredne magije in moderne teozofije. Na preobrazbo ezoterizma v okultizem sta imela po Hanegraaffu največji vpliv Emanuel Swedenborg in Franz A. Mesmer. Jasnovidec in vizionar *Emanuel Swedenborg* je svoje znanstvene in filozofske ideje prenesel na področje nadnaravnega. V svojih delih je tako kot Mesmer skušal povezati vero in znanost. Okultisti so Swedenborgove poglede zdru-

(2) *Živa narava* je kompleksna, pluralna hierarhija vesolja, ki jo prežemajo duhovne sile.

(3) Zakon ustrežanja, ki vlada med nižjimi in višjimi deli vesolja, zagovarja njihovo medsebojno povezanost, ki jo dosežemo s *posredovanji* (simbolov, arhetipov, angelov) in *domišljijo*.

(4) Popolno gnozo lahko dosežemo s pomočjo *preobrazbe*.

(5) Iskanje podobnosti med različnimi izročili je naloga *konkordance*.

(6) Zadnja značilnost ezoteričnega pogleda na svet je *prenos znanja* z učitelja na učenca. Ta značilnost, za razliko od drugih, ni sprejemljiva za individualizem new age.

Po delu A. Faivra (*Accès de l'ésotérisme occidental*, Gallimand, Paris 1986) povzema W. J. Hanegraaff, n. d., 397-401.

žili z naukom Franza A. Mesmerja o nevidnem fluidu. *Franz A. Mesmer* je s pomočjo živalskega magnetizma zdravil različne bolezni in razvil nauk o nevidnem fluidu, s katerim je ozdravljaj in užival precejšnjo pozornost.⁵ Z odkritjem transa, ki so ga njegovi učenci omilili v hipnozo, je Mesmer veliko prispeval k razvoju moderne psihiatrije in verske psihologije.⁶ Združitev Swedenborgovih in Mesmerjevih pogledov je povzročila razvoj modernega spiritualizma⁷ in z njim povezanega spiritizma.⁸ Njegove začetke lahko povežemo že z iluminističnimi seansami in posamezniki, ki so komunicirali z duhovi mrtvih, čeprav mnogi kot prelomnico spiritualizma omenjajo sestro Fox, ki naj bi iznašli način komunikacije z duhovi.⁹ Spiritualizem je bil za mnoge popolna religija, ki zagotavlja znanstvene dokaze za nadnaravno in ni elitistična. Svojo »znanstveno« usmerjenost so spiritualisti združili z nasprotovanjem institucionaliziranemu krščanstvu. Vera v osebne Boga je zanje vzrok vseh zmot.¹⁰

2.) Hanegraaff ugotavlja, da so mnogi raziskovalci religije ideje vzhodnih verstev povezali z lastno ezoterično preteklostjo. V tem obdobju so bile še posebno razširjene različne *teorije o izvoru religije*, ki so jih raziskovalci povezovali s spolnimi teorijami, čaščenjem sonca in tradicionalnimi okultnimi znanostmi. Vsi ti pogledi so jasno vidni v delu H. Jenningsa. Ta je trdil, da Buda ni bil ustanovitelj budizma, ampak le eden izmed njegovih najbolj slavnih zagovornikov. Po Jenningsu je budizem kot ateistično verstvo obstajalo veliko prej kot bogati indijski politeizem.

⁵ Mesmer je znan po slavnem sporu z eksorcistom Johanom Gassnerjem, ki je v Jezusovem imenu izganjal demone in tako povzročil množično histerijo. Cerkvenim oblastem v Münchnu je njegovo početje razkrinkal kot popolnoma naraven pojav. Kljub temu je nekaj let zatem v Parizu sam povzročil podobno histerijo, k čemur je prispevala podobnost med eksorcizmom in njegovo lastno metodo zdravljenja, mesmeričnim transom.

⁶ Prim. J. Vernet, *Skrivnosti okultnega in nenavadnega*, Mohorjeva družba, Celje 2001, 101.

⁷ Spiritualizem je metafizični filozofski nauk, ki trdi, da je svet v bistvu duhoven; materialni svet je le duhovna predstava. Prim. F. Verbinc, *Slovar tujk*, CZ, Ljubljana 1974, 671.

⁸ Spiritizem je nauk, utemeljen na obstoju, pojavljanju in učenju duhov. Duh je človeško bitje, ki se je rešilo svojega snovnega telesa in je odličen posrednik med materialnim in duhovnim svetom. Prim. J. Vernet, *n. d.*, 103.

⁹ Leta 1847 se je v kmečko hišico v Hydesvillu, v kateri je menda strašilo, vselila pobožna metodistična družina. Sestri Margaret in Katie sta z udarci na mizo črkovali vprašanja, duh, ki sta ga poimenovali Razklana noga, pa je odgovarjal na enak način. Po šestih letih je bilo v ZDA že 10.000 medijev in vsaj tri milijone pripadnikov spiritizma, ki jih je navdušila obljuba, da bi bilo mogoče sporazumevanje s pokojniki, čeprav bi to nekaj stalo. Zdravniki so ugotovili, da so bili »udarci duha« posledica krčev nekaterih mišic, do katerih lahko prihaja pri mladostnikih podzavestno. Kljub temu, da sta obe sestri priznali, da je šlo pri njunem komuniciranju z duhovi za največjo goljufijo v 19. stoletju, se je spiritizem vztrajno širil po Angliji in Evropi. Prim. J. Vernet, *n. d.*, 97-99.

¹⁰ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 384-442.

Jennings je bil povezan tudi z rožnokrižniki in sekto Ognjenih filozofov; pod njihovim vplivom je ogenj povezoval s sončnimi in spolnimi teorijami o izvoru religije.

Prve teozofske teorije o izvoru religije je v *okultistično sintezo* povezala Helena Petrowna Blavatsky.¹¹ V svojih pogledih je združila obsesivno protikrščanstvo s pozitivizmom in primerjalno religiologijo ter eklektično povezala zahodni ezoterizem z orientalskimi idejami. Godwin na kratko povzema Blavatskyine nauke, pa tudi druge vire s podobno tematiko, v naslednjih točkah:

- a) spiritizem je veliko duhovno izlitje;
- b) Sveto pismo je treba razlagati simbolno;
- c) moderno krščanstvo je pokvarilo Jezusovo učenje;
- č) človeštvo se mora obrniti od krščanstva k prvotni modrosti;
- d) Jezus je bil le eden od številnih mesijev;
- e) človek ne potrebuje Kristusovega odrešenja, saj sam trpi za svoje grehe in se sam odrešuje;
- f) hudiča ni, tudi zlo obstaja le v nevednosti in nasprotovanju božanskemu načrtu;
- g) človeštvo je skupaj z vesoljem v evoluciji, ki se bo končala v združenju z božanskim;
- h) reinkarnacija je zmota;
- i) spiritističnih pojavov ne povzročajo duhovi, pač pa elementi in astralne lupine.¹²

Tudi *ameriški transcendentalizem* je pričakoval veliko duhovno izlitje. To bo vodilo od materializma in krščanstva k resnični duhovnosti, ki bo združljiva z znanostjo. Kot za teozofijo je tudi zanj značilen eklekticizem orientalskih idej. Njegov tipični predstavnik, Ralph Waldo Emerson, si je kljub občudovanju orientalizma od njega sposodil le tisto, kar mu je pomagalo pri oblikovanju vizije, ki je v svojem bistvu ostala zahodna.¹³

¹¹ H. P. Blavatsky je pozornost občudovalcev pritegovala s številnimi nenavadnimi pojavi. Kasneje se je izkazalo, da njeno početje ni tako nadnaravno, kot se je sprva zdelo. Njeni čudeži so spravljali v ekstazo le njene zamaknjene vernike, drugi pa so jih razglašali za trike. Nekateri so prisegali, da ima zanje posebej najete ljudi. Prišlo je do uradne raziskave. R. Hodgson je ugotovil, da ima relikviarij, v katerem so se čudežno pojavljala sporočila mojstrov, odmično zadnjo steno, upravičeno pa je podvomil tudi v druge teozofske čudeže. Uradna ocena preiskave je bila, da je Blavatskyeva »ena najpopolnejših, najbolj duhovitih in zanimivih slepark v zgodovini.« Zanimanju za teozofijo škandal ni škodil. Tudi tragični dogodek, do katerega je prišlo, ko je eden izmed njenih učencev šel v Himalajsko pogorje, da bi srečal katerega od mojstrov in tam v snegu zmrznil, je le še povečal zanimanje za teozofijo. Prim. A. Goljevšček, *n. d.*, 33-34.

¹² Elementali so štirje elementi - zemlja, voda, zrak in ogenj. T. i. astralne lupine, v katerih ni več duha, naj bi obstajale še nekaj časa po telesni smrti in se pojavljale na spiriritističnih seansah. Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 199; J. Vernette, *n. d.*, 161.

2. Hanegraafova shema glavnih značilnosti new agea

Novodobna prepričanja o naravi stvarnosti so tesno povezana z njegovimi temeljnimi težnjami, ki jih po Hanegraaffu lahko povzamemo v petih značilnostih: tosvetnost, holističen pogled, evolucionizem, psihologizacija religije (in z njo povezana sakralizacija psihologije) ter pričakovanje nove dobe.

2.1 Tosvetnost

1.) Za new age je značilna tosvetna usmerjenost. *Drugosvetni pogledi*, ki ne uživajo velike pozornosti, trdijo, da je naš svet iluzija, napaka, ki je nastala pri stvarjenju in ni vreden pozornosti, saj je naloga ljudi, da se ga čim prej rešijo. Kljub temu zagovorniki teh pogledov upajo v podaljšanje sedanjega načina življenja, seveda brez vseh negativnih vidikov človekovega zemeljskega bivanja.

2.) *Strogo tosvetne poglede* zagovarja neopoganska smer,¹⁴ ki poudarja lepoto in sijaj naravnega sveta in se malo zanima za druge svetove. Neopoganstvo oživlja pogled na svet, ki ga je krščanstvo imelo za malikovalstvo in praznoverje. V okviru neopoganstva razlikujemo tri smeri: Wicca, ženska duhovnost in gibanje boginje.¹⁵

3.) Najbolj razširjen pogled new agea je *šibko tosvetna usmerjenost*, ki se zavzema za izboljšanje tega sveta, ki je le področje učenja in rasti v pričakovanju višjih stopenj razvoja. Nekateri pripadniki šibko tosvetne

¹³ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 442-467.

¹⁴ Nekateri raziskovalci, kot npr. Kelly, skušajo neopoganstvo ločiti od new agea, vendar drugi trdijo, da mu moramo priznati tako podobnosti kot tudi razlike z new ageem.

¹⁵ Wicco je leta 1939 ustanovil Gerald Gardner po zgledu čarovniških kultov v Zahodni Evropi, njeno aleksandrinsko smer pa so zaznamovale novosti Alexa Sandersa, samooklicanega Kralja čarovnic. Wiccino obredje in mitologija imata v središču boginjo in njenega moškega partnerja, rogatega boga. Pripadniki Wicce trdijo, da le-ta predstavlja predkrščanski čarovniški kult, ki je preživel v Angliji, vendar o tem dvomijo celo pripadniki gibanja. Verjetneje gre za nekakšen mit, ki se je razširil s knjigama M. Murray, *Čarovniški kult v Zahodni Evropi* (1921) in *Bog čarovnic* (1931).

Ženska duhovnost je le delno pogansko orientirana. Članice pristno žensko duhovnost odkrivajo v zanemarjenih vidikih judovsko-krščanskega izročila in drugih religijah. Kljub temu da božanstvo pojmujejo kot žensko, ni nujno, da častijo pogansko boginjo.

Gibanje boginje zaznamuje feminizem in zanimanje za arheološke dokaze prvotne matriarhije. »*Patriarhalno krščanstvo*« je torej njen glavni sovražnik. Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 77-89.

Zanimiv je podatek, da je npr. v Nemčiji okrog 70 čarovniških krožkov, ki pripravljajo tedenske aktivnosti v obliki delavnic. Prim. H. Deipenwisch, *Stare čaravnice v novi preobleki*, v: *Verstva, sekte, novodobna gibanja*, Mohorjeva družba, Celje 1998, 162-164.; A. Goljevšček, *n. d.*, 106-108.

usmerjenosti povezujejo s pričakovanjem *dobe vodnarja*, drugi pa z zemeljskim tisočletjem ljubezni in luči ter prihodom nebes na zemljo.¹⁶

2.2 Holizem

Po Hanegraaffu je težnja new agea težnja po holizmu najbolj vidna ob ne-holizmih: dualizmu (med Stvarnikom in stvarjo, Bogom in človekom, Bogom in naravo) in redukcionizmu (težnja k fragmentaciji in redukciji duha na stvar).¹⁷

1.) Holizem je tesno povezan s prepričanjem, da vse izvira iz enega dokončnega vira. Tu je podobnost s platonizmom več kot očitna. Največji cilj človekovega obstoja je zavedati se svojega soustvarjanja z bogom, ki se izraža v ustvarjanju naše lastne stvarnosti.¹⁸ Če spremenimo lastno prepričanje, spremenimo tudi stvarnost. Zato smo si izbrali tudi sedanje življenje in smo zanj polno odgovorni. Pri spreminjanju stvarnosti nas ovira kulturno pogojeno prepričanje, da smo žrtve okoliščin, grešni in da nimamo vpliva na nespremenljive zakone. Tako prepričanje le težko spremenimo, ker nam daje občutek varnosti. Edini način, po katerem to lahko dosežemo, je pozitivno mišljenje, ki ga prakticiramo z ustnim, pisnim ali celo na magnetofonski trak posnetim ponavljanjem afirmacij ter z vizualizacijskimi tehnikami.¹⁹

2.) Drugi vidik holizma zagovarja univerzalno povezanost vsega. Najbolje jo ponazori mreža, v kateri so vsi deli med seboj povezani, vendar noben del ne uživa privilegiranega statusa. Gre torej za univerzalno povezanost vsega, ki ima tipično monistične značilnosti. Hanegraaff kot najbolj značilna primera univerzalne povezanosti predstavlja teoriji znanstvenikov F. Capra in I. Prigogina.

Capra zagovarja enotnost in univerzalno povezanost vseh pojavov ter notranjo dinamično strukturo vesolja teh pojavov. Caprova predpostavka, da v naravi obstaja ena sama možna kombinacija hadronov (t. j. med seboj tesno povezanih delov atomskega jedra) vodi k zelo problematičnim rezultatom: absolutnemu determinizmu, obravnavanju samo fizičnih in ne duhovnih stvarnosti ter nerešenemu vprašanju, kako medsebojna povezanost na subatomske ravni vpliva na makroskopsko raven

¹⁶ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 113-119.

¹⁷ Osnovo holistične misli najdemo v t. i. Smaragdni plošči (iz 2. ali 3. stol. po Kr.), ki pri naša štiri osnovne zakone kozmosa: (1) kakor zgoraj, tako spodaj; (2) vse v svetu je polarno; (3) med poli tečejo sile, ki ustvarjajo vedno nove dvojnosti; (4) vse gibanje v kozmosu je ciklično in se ravna po načelu ravnotežja. Prim. A. Goljevšček, *n. d.*, 82-84.

¹⁸ V ozadju tega pojmovanja je prepričanje o tem, da so svet ustvarili ljudje, ko so bili še popolna duhovna bitja, in ne Bog. Kasneje so se izgubili v svojem lastnem stvarjenju in se odtujili sami sebi.

¹⁹ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 120-128.

človekovega življenja v pojavnem svetu. Tudi Capra sam je spoznal, da ta teorija ne zdrži kritike. Po Schumacherjevem mnenju je Caprova teorija že v samem izhodišču napačno zasnovana, saj ne upošteva kakovostne razlike med nižjimi in višjimi stopnjami bitij. Schumacher nasprotno zagovarja štiristopenjsko stvarnost, sestavljeno iz mineralov (materija), rastlin (življenje), živali (zavest) in človeka (samozavest). V tej stvarnosti vsaka od višjih stopenj, poleg lastne, vsebuje tudi vse značilnosti predhodnih stopenj. Nasprotje med Caprovimi in Schumacherjevimi pogledi izraža nasprotje med monističnim in hierarhičnim pogledom na svet.²⁰

Na teorijo o univerzalni povezanosti vsega je močno vplival tudi Ilya Prigogine, ki trdi, da razlike med naravnimi organizmi in človeškimi konstrukcijami ne moremo zagovarjati drugače kot na temelju samoorganizacije. Medtem ko so mehanski sistemi sistemi zaprtega tipa, so živi sistemi odprti, kar povzroča v njih neko ravnovesje. Kljub temu ti sistemi vsebujejo zadostno mero stabilnosti, zanje pa je še posebno značilna sposobnost obnavljanja. Po Prigoginovih merilih bi družbene organizacije (mesta) in abstraktne sisteme (ekonomija) ter celo Zemljo, morali pojmovati kot žive sisteme. Prigoginova teologija je izrazito panteistična.²¹

3.) Kot tretji vzorec holističnega pogleda na svet Hanegraaff predstavlja t. i. holografični²² vzorec, po katerem vsak del razodeva celoto in obratno – celota je prisotna v vseh delih.²³ Fragmentacija zato predstavlja napačen način razumevanja stvarnosti in spodbuja negativna prepričanja. Holografični vzorec nasprotno zagovarja prepričanje o implicitnem redu, po katerem je vse obseženo v vsem. Omejitev holografičnega vzorca je le v dejstvu, da je statičen. Njegovi zagovorniki ga zato imenujejo hologibanje. Nad hologibanjem obstaja temeljni red ali temelj bivajočega, ki ga pripadniki new agea ne imenujejo Bog, marveč sočutna inteligenca, ki je prežeta z ljubeznijo. Griscomova, pa tudi drugi trdijo, da smo hologram ljudje. Bolj ko se tega dejstva zavedamo, bolj postajamo Bog.²⁴

4. Zadnja oblika holizma po Hanegraaffovi shemi si prizadeva združiti komplementarna nasprotja, kot npr. nasprotja med moškim in žensko. Holistični ideal mora biti dosežen tako v posameznem človeku, kjer je ideal androgin (splošna težnja new agea), kot tudi v družbi, v kateri žen-

²⁰ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 128-136.; A. Goljevšček, *n. d.*, 168.

²¹ Po delu I. Prigogina (*From Being to Becoming: Time and Complexity in the Physical Sciences*, W. H. Freeman & Co, San Francisco 1980) povzel W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 136-139.

²² Hologram je naprava za tridimenzionalno videnje stvarnosti.

²³ Prim. A. Goljevšček, *n. d.*, 170.

²⁴ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 139-151.

ske svojo ženskost dojemajo kot nekaj mogočnega in kjer moški ne dokazujejo svoje moškosti (težnja, značilna za žensko duhovnost in neopoganstvo). Različica tega holizma se navdihuje pri organskih modelih. Po načelu samoorganizacije tudi zemljo lahko razumemo kot organizem, ki je inteligenčen in se samega sebe zaveda. Ljudje smo na Zemlji le paraziti, ki jih čaka preizkusni test. Če ga bomo prestali, nas čaka naslednja evolucijska faza, sicer pa se lahko zgodi, da nas Zemlja preprosto splavi. Če je Zemlja zavesten živ organizem, potem to velja tudi za druge planete. Alice Bailey le-te opisuje kot zavestna božanska ali pol-božanska bitja.²⁵

2.3 Alternativna medicina kot praktični vidik novodobnega holizma

New age pojmuje bolezen na dva načina: kot abnormalnosti v strukturi in delovanju organov (disease) in kot celoto družbenih, psiholoških in drugih pogojev bolne osebe (illness). Če se moderna medicina ukvarja predvsem z zdravljenjem, new age namenja posebno pozornost človeku kot celoti in pogojem, v katerih le-ta živi. *Human Potential Movement* opozarja na nesprejemljivost sedanjega načina življenja, ki ustvarja osamljene, odtujene posameznike. Ti so izgubili stik z notranjim jazom in smislom življenja. Gibanje, ki se je iz terapevtskega preoblikovalo v versko, naj bi tem posameznikom pomagalo obnoviti stik s seboj. Teoretična veja *Human Potential Movement* z Abrahamom Maslowom²⁶ na čelu je v veliki meri vplivala na razvoj transpersonalnega vidika na področju psihologije.²⁷ Klinično gibanje *Holistic Health*, ki je tesno povezano s *Human Potential Movement*, zagovarja mnenje, da lahko fizične bolezni zdravimo s spremembo psiholoških pogojev, ki so bolezni povzročili.²⁸ V

²⁵ Prim. W. J. Hanegraaff, n. d., 151-158.; A. Goljevšček, n. d., 73.

²⁶ Abraham Maslow je v predgovoru k svoji *Psihologiji bitja* zapisal: »Te vrste psihologije bi se lahko razvile v življenjsko filozofijo, v nadomestek za vero, v sistem vrednot in življenjski program, ki so ga ti ljudje pogrešali. Potrebujemo nekaj večjega, kot smo sami, do česar bi občutili spoštovanje in za kar bi se zavzemali na nov, naturalističen, empiričen, nekonfesionalen način.« Navaja: H. J. Beckers, *Novodobska gibanja* (New Age), v: *Verstva, sekte, novodobska gibanja*, 149. Prim. A. Goljevšček, n. d., 43.

²⁷ Tudi Hemminger trdi, da je bila ta vrsta psihologije že od svojih začetkov dalje več kot le terapevtska tehnika; imela je lastnosti svetovnega nazora in celo vere. Prim. H. Hemminger, *Psihokulti in alternativna psihoterapevtska scena*, v: *Verstva, sekte, novodobska gibanja*, 153.

²⁸ Metoda zdravljenja je zelo preprosta: človek si mora samo dopovedati, da je zdrav in potem tudi je. Pozitivno mišljenje ponuja rešitev ne le na vprašanje, katere misli bi lahko povzročile določene bolezni (možganski tumor bi prav lahko nastal zaradi trmoglavosti), ampak tudi obljublja pomoč v vseh življenjskih položajih. Prim. H. Kohle, *Pozitivno mišljenje ali koliko je človeka mogoče programirati*, v: *Verstva, sekte, novodobska gibanja*, 167.

povezavi z naukom o ustvarjanju lastne stvarnosti mnogi pripadniki new agea zagovarjajo mnenje, da smo sami odgovorni za svoje zdravje ali bolezen. Te teorije so deležne številnih kritik zdravnikov in neozdravljivo bolnih.²⁹

2.4 Evolucionizem

Evolucionizma po Hanegraaffu ne moremo ločiti od raziskovanja verstev in znanosti. Čeprav tradicionalni ezoteriki niso bili evolucionisti, je bil po 18. stoletju evolucionizem stalnica ezoteričnih krogov. Mnogi ezoteriki evolucionizma sicer niso pojmovali kot znanstveno teorijo, so ga pa vztrajno uporabljali kot orožje proti tradicionalnemu krščanskemu pojmovanju zgodovine. Z razvojem embriologije, geologije in kozmologije so se spremenili pogledi na tradicionalno teorijo o nespremenljivosti vrst. Liberalno usmerjeni znanstveniki, ki so skušali združiti znanost in vero, so Darwinovo teorijo in svetopisemsko poročilo o stvarjenju povezali z imanentističnimi predstavami o božanstvu. Čeprav je imanentistična teorija na prvi pogled rešila del verskih vprašanj, po Hanegraaffu ni mogla odgovoriti na vprašanje, kako se je v materialnem svetu lahko razvil človek, ki je duhovno bitje.³⁰

Za new age je značilno prepričanje, da je vsa stvarnost vpeta v evolucijo. Le-ta lahko poteka v zaprtih (npr. zemeljska biosfera, sončni sistem ali celo vesolje) ali odprtih sistemih (sistemi, ki se sami razvijajo in v tem dogajanju niso omejeni), v cikličnih krogih ali pa linearno.³¹ V novodobski literaturi je zelo razširjeno pojmovanje evolucije kot teleološke spirale. Po tej teoriji so ločene enote zavesti izšle iz božanskega vira in so v procesu, ki jih bo pripeljal do tega, da se bodo zavedle svojega soustvarjanja z Bogom. V ostalih primerih pojmovanja evolucije prevladuje Prigoginov vzorec samoorganizacije. Vzorec je za mnoge privlačen zato, ker presega tako newtonsko dinamiko, ki pojmuje čas kot nepovraten, kot tudi klasično termodinamiko, ki vodi k pesimističnemu sklepu, da se vesolju čas izteka in da bo prišlo do naraščajočega kaosa. Prigogine trdi, da bo iz tega kaosa nastal nov red, ki bo vesolju odprl možnosti razvoja višjih in bolj kompleksnih oblik reda.³²

²⁹ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 42-55.

³⁰ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 462-467.

³¹ V primeru cikličnih krogov se proces razvoja po zaključenem razvoju v enem krogu nadaljuje v novem krogu. Drugi tip evolucije je linearen in zanika možnost neskončne evolucije. Teleološko pojmovanje evolucije predpostavlja, da linearni procesi težijo k cilju, ki je določen že od začetka in predstavljajo zaprti tip evolucionizma.

³² Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 158-168.

2.4.1 Progresivni duhovni razvoj in reinkarnacija

Ker je temelj tako teozofije kot tudi transcendentalnega evolucionizma povezan z romantičnim evolucionizmom, po Hanegraaffu za oba velja, da nista najprej povezana z reinkarnacijo, kot bi sklepal površen poznavalec, marveč s prepričanjem v progresivni duhovni razvoj.³³ Nauk o reinkarnaciji je bil v razsvetljenskih krogih v drugi polovici 18. stoletja predmet številnih razprav. K širjenju prepričanja v reinkarnacijo je nedvomno veliko prispevala razširitev hinduizma, čeprav je res, da so nauk o reinkarnaciji ezoteriki zlahka izvajali iz platonističnih, pitagorejskih, kabalistične smeri zahodnega ezoterizma in celo islamske mistike. Reinkarnacija³⁴ v ezoterizmu za razliko od hinduizma in budizma ni negativen in drugosveten proces, ampak popolnoma pozitiven, tosvetni proces učenja in rasti. Reinkarnacija tudi ni krog nujnosti, iz katerega bi se ljudje radi rešili, marveč proces božjega izobraževanja, ki človeštvo vodi k zrelosti.

Zamisel progresivnega duhovnega razvoja po Hanegraaffu ni novost, ki jo prinašata moderna teozofija in new age, pač pa je bila razširjena že v 18. stoletju. V 19. stoletju se je iz filozofskega in verskega pojmovanja razvila v znanstveno pojmovanje in se tesno povezala s pojmom reinkarnacije. Prišlo pa je do pomembne spremembe. Evolucija je bila namreč najprej povezana z vero v Božjo previdnost, sčasoma pa so o njej pričeli razmišljati izključno v okvirih naravnega zakona. Po Blavatskyevi je evolucija veliki naravni zakon, ki vlada tako naravnim kot tudi nadnaravnim stopnjam obstoja. Blavatskyeva si iz hinduizma in budizma ni sposodila pojma reinkarnacije, ampak idejo univerzalnega neosebnega vzročnega zakona, ki predstavlja znanstveno alternativo krščanski moralnosti. Prepričana je bila, da je resnična religija združljiva z znanostjo in da obe nasprotujeta dogmatičnemu krščanstvu. Ko je v svojo teorijo vključila karmo, je prišla do metempsihoze, ki je vključevala reinkarnacijo in zagotovila znanstven izgled njene teorije.³⁵

³³ Proces reinkarnacije so mnogi zamenjevali z metempsihozo oz. duhovnim napredkom, ki poteka v višjih svetovih, kjer človek doseže globlje razumevanje svojega bivanja. Te višje svetove nekateri povezujejo tudi s planeti.

³⁴ New age pogosto trdi, da je tudi Jezus učil reinkarnacijo in v tem duhu interpretira številne novozavezne odlomke. Sledili naj bi mu prvi kristjani vse do koncila v Carigradu leta 553 (nekateri, npr. Shirley Mc Laine, ta koncil mešajo z nicejskim koncilom leta 325), ki naj bi obsodil Origenov nauk o reinkarnaciji. Dejstva kažejo, da Origen nikoli ni učil reinkarnacije. Tudi druge, splošno-cerkvene listine reinkarnacije ne omenjajo, kar jasno dokazuje, da predstave o reinkarnaciji niso bile splošno vprašanje. Prim. H. J. Beckers, *Nauk o reinkarnaciji*, v: *Verstva, sekte, novodobna gibanja*, 142-143.; W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 321.; A. Goljevšček, *n. d.*, 129.

³⁵ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 462-482.

Reinkarnacija je za mnoge pripadnike new agea: logična in racionalna razlaga življenja po smrti, mehanizem, ki zagotavlja dokončno kozmično pravičnost ter zadovoljiva alternativa krščanskemu pojmovanju večnega življenja v nebesih ali peklu, ki za mnoge sodobnike ni več sprejemljivo. Zelo razširjeno je tudi prepričanje, da smo si sami izbrali svojo lastno inkarnacijo.³⁶ Vse, kar se človeku v njegovem življenju zgodi, vse krivice, s katerimi se srečuje, so le posledica našega lastnega ustvarjanja sveta. To pojmovanje izraža splošno novodobsko prepričanje, da dobro in zlo na metafizični ravni ne obstajata. Slednjega mnogi avtorji obsojajo kot etični relativizem. Za new age so nezaželeni dejanja le tista, ki ovirajo človekov duhovni napredek. Tako new age zamenjuje etiko, ki temelji na volji, z etiko duhovne gnoze. Splošna medsebojna povezanost vsega zagotavlja, da vsak izkuša to, kar je povzročil sočloveku. Najmanj sprejemljiva dejanja so obsojanje drugih, greh in krivda. Pozitivni odgovori na naštetu pa so ljubezen, zaupanje in odpuščanje. V ozadju pojmovanja dobrega in zla v new ageu je težnja med dvema teorijama: individualistično, po kateri vsak človek ustvarja lastno stvarnost, in univerzalistično, po kateri je vse vesolje podvrženo kozmičnemu zakonu.³⁷

2.4.2 Mitično–zgodovinske razlage preteklosti in novodobna prepričanja o metafizičnih stvarnostih

Hanegraaff trdi, da so začetki mitično–zgodovinskih razlag preteklosti tesno povezani s stvarjenjskimi miti, prilagojenimi novodobskim prepričanjem.³⁸ Moderna teozofija je zgodbe o starih civilizacijah in izgubljenih kontinentih, ki izhajajo iz stvarjenjskih mitov, povezala s svojim videnjem zgodovine. Izmed starih civilizacij je deležna največje pozornosti Atlantida, ki je pred 50 milijoni let ležala na območju sedanjega Atlantskega oceana in je bila središče človeške civilizacije.³⁹

³⁶ Zanj se je odločil višji Jaz (človekova resnična identiteta), ki je ocenil, kakšno mora biti naše prihodnje življenje, da bo kar najbolj koristilo našemu duhovnemu razvoju. Interesi ega (ki je alienacija človekove osebnosti od višjega Jaza) so bili pri tem odločanju omejeni, saj si slednji ne bi izbral trpljenja in bolečin, ki so nujni za človekov duhovni napredek.

³⁷ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 256-301.; A. Goljevšček, *n. d.*, 129.

³⁸ Do padca človeka, ki je psihološki dogodek, je prišlo v dveh valovih: prvi predstavlja nesrečo, drugi pa rešitev. Do nesreče je prišlo, ko so se ljudje igrali posnemanje Boga pri stvarjenju. Njihova igra je prišla v nasprotje z božjim načrtom, kar je povzročilo, da so postale duše ujete v ječe telesa in nastali so hibridi. Druge, pametnejše duše, so jih hotele rešiti.

³⁹ V Atlantidi so živeli hibridi, ki so jih zaslužnili Belialovi sinovi. Le-ti so pripadali drugi stopnji duš, ki so se odpovedale svoji nalogi rešiti hibride. Nasprotovali so jim sinovi zakona Enege, ki so ostali zvesti svoji nalogi osvoboditi duše, ki so se izgubile v mate-

Egiptovski ezoterizem povezuje new age z Jezusom, ki ga pojmuje kot v polnosti uresničeno bitje, velikega učitelja, popolnega mistika in gnostika. Kljub temu je Jezus le eden izmed številnih uvedencev, ki so prišli na zemljo, da bi človeštvo spomnili na njegov božanski izvor in povzročili novo duhovno prebujenje.⁴⁰ Poleg prepričanj, da je Jezus od 12. leta starosti do svoje vrnitve v Jeruzalem v Indiji preučeval budizem in tudi sam postal jogi, so zelo popularne tudi razlage, da je bil Jezus tesno povezan z judovsko sekto esenov, prek katere je spoznal egiptovski ezoterizem. Središče esenov ni bilo v Kumranu, ampak na gori Karmel. Pred Jezusovim rojstvom so se eseni pripravljali na naslednjo inkarnacijo Kristusove duše. Eseni so menili, da se bo zopet inkarnirala na začetku *dobe rib*, zato so na ta dogodek potekale intenzivne priprave. Na gori Karmel so o ezoterizmu poučevali izbrana dekleta, ki bi lahko postala matere obljubljenega mesije. Angel je izmed njih izbral Marijo, ki se je potem, ko je zanosila, poročila z Jožefom. Po novodobskih prepričanjih se bo v *dobi vodnarja* tudi krščanstvo preoblikovalo v bolj duhovno in univerzalno modrost, ki jo je hotel razširiti že Jezus, vendar so njegovo učenje pokvarile dogmatične Cerkve. Krščanstvo zato predstavlja problematično zgodovinsko obdobje, ki ga mora človeštvo prerasti.⁴¹

New age pojmuje Jezusa kot energijo nesebične ljubezni in sočutja in ne kot božansko osebo v tradicionalnem smislu. Kristus lahko pomeni: najvišje stanje misli, ki se imenuje *Kristusova zavest* in jo označujeta popolna nesebična ljubezen in sočutje do vseh bitij; duhovno stvarnost, *Kristusov princip*, ki je duhovna nasprotnica materialistične zavesti;⁴² *inkarnacijo Kristusovega principa*, ki vključuje Jezusovo združenje s Kristusom in dejstvo, da je zemlja prežeta s Kristusovo energijo. S Kristusovim drugim prihodom bo ta proces dopolnjen in nastopila bo nova doba.

Že v pogledih na Kristusa prevladuje znanstveni monizem nad osebnimi značilnostmi, kar postane še bolj očitno pri pojmovanju Boga. New age ima namreč predstavo o osebnem Bogu za antropomorfizem. Oseb-

riji. Med Belialovimi sinovi in sinovi zakona Enega so dolgo potekale vojne, ki so spremljale tri obdobja uničenja Atlantide. Med temi obdobji so imeli prebivalci Atlantide veliko priložnosti zbežati. Najpomembnejša je bila tretja migracija v Egipt, ki je vodila k egiptovskim, grškim, hebrejskim, krščanskim in muslimanskim duhovnim dosežkom.

⁴⁰ Po tem pojmovanju Kristus ni prišel na zemljo, da bi posameznika rešil njegovih osebnih grehov, ampak, da bi ljudem pokazal, kako se lahko sami rešijo. Gre za star samoodrešitveni program vzhodnih verstev v novi preobleki. Prim. H. J. Beckers, *Novodobna gibanja (New Age)*, v: *Verstva, sekte, novodobna gibanja*, 146-147.

⁴¹ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 302-330.

⁴² V zgodovini naj bi se, z namenom sodelovati pri velikem projektu, inkarnirala številna bitja. Buda je bil prvi, ki je v tem prizadevanju uspel. Postal je eno s kozmičnim Kristusom, kar se je pokazalo v izlitju duhovnih energij na zemljo. Jezus je naredil še en

nega Boga zavrača kot tistega, ki nam sodi in nalaga kazen za greh, kar je v nasprotju s temeljnim novodobskim prepričanjem o etiki in zdravi psihologiji. Boga se izkuša, ne pa vanj veruje; je tudi tisti, ki presega dualizem osebno/neosebno in obe pojmovanji združuje. Boga različni ljudje lahko pojmujejo različno. Mnogi ga imenujejo ustvarjalna energija, vendar brez tradicionalnih pogledov na Boga kot Stvarnika. Ustvarjalnost je namreč sila, ki ustvarja »znotraj«, monistični okvir pa ne dopušča nikakršnega mesta za stvarnika »izven« stvarstva. Gre torej za radikalno imanentistično pojmovanje božanstva.⁴³

Hanegraaff meni, da odsotnost popolnoma osebnega Boga in potrebo po osebnem stiku z božanskim v new ageu nadomeščajo nižje duhovne entitete, demoni in angeli. Angeli, ki so človeku najbližji in mu pomagajo na njegovem zemeljskem potovanju, se ne razlikujejo od višje razvitih ljudi in celo višjega Jaza, ki se lahko ljudem prikaže kot osebno bitje. Angeli so dokončali zemeljski krog inkarnacij in se sedaj razvijajo v višjih stvarnostih. Prihajajo lahko celo z drugih planetov ali dimenzij. V skladu z izrazitim novodobnim individualizmom angeli niso nikakršne verske avtoritete. Najvišja duhovna avtoriteta pripada človekovi notranji izkušnji.⁴⁴

Duhovna bitja se lahko inkarnirajo na zemlji (kot npr. Jezus), dostopna pa so nam tudi prek *channelinga*.⁴⁵ Pojem označuje pojave, pri katerih posamezniki kot fizični mediji pod določenimi pogoji posredujejo informacije, ki jih prejema od bitij, ki bivajo na višji ravni. *Channeling* spremljajo trans,⁴⁶ jasnovidnost,⁴⁷ avtomatično pisanje⁴⁸ in t. i.

korak dlje – postal je eno s Kristusovim principom.

⁴³ Prim. A. Goljevšček, *n. d.*, 47. S krščanstvom popolnoma nespravljeni so naslednji elementi new agea: (1) razosebljenje Boga krščanskega razodetja, (2) razvrednotenje osebe Jezusa Kristusa, njegovega poslanstva in odrešenjskega darovanja, (3) zanikanje vstajenja z zagovarjanjem nauka o reinkarnaciji, (4) izpraznjenje vsebine krščanskega pojmovanja o stvarjenju in odrešenju, (5) zanikanje cerkvene učiteljske avtoritete in njenih institucionalnih oblik, (6) relativizacija izvirne vsebine evangelija, (7) deformacija jezika, pripisovanje novih pomenov krščanskim in bibličnim pojmom, (8) napačno razlaganje del krščanskih mistikov in preobračanje njihovega pomena, (9) razvrednotenje krščanske molitve, (10) zanikanje človekove moralne odgovornosti in obstoja greha, (11) zavajanje otrok in mladih, ki so v obdobju verskega oblikovanja, (12) ločevanje krščanskih družin in zavajanje s finančnimi cilji. Prim. J. A. Saliba, *n. d.*, 162.

⁴⁴ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 182-203.

⁴⁵ Po Vernettu je *channeling* sodobna oblika spiritizma, neposredno sporazumevanje z breztelesnimi učitelji prek človeških kanalov. Prim. J. Vernett, *n. d.*, 118.

⁴⁶ Po Vernettu je trans »psihološka odcepitev, ki omogoča nekaterim zmožnostim takega človeka, da deluje brez nadzora njegovega jaza.« V transu deluje podzavest z vso svojo vsebino zaznav, čustev in prostih povezav. Prim. J. Vernet, *n. d.*, 30.

⁴⁷ Jasnovidec je posrednik, ki prinaša sporočilo, dejstvo iz preteklosti, dogodek iz prihodnosti. Prim. J. Vernet, *n. d.*, 56.

⁴⁸ Avtomatično pisanje bi lahko imenovali tudi pisanje po navdihu. Ob branju sporočil, zabeleženih z avtomatičnim pisanjem, postane razvidno, da je sporočilo deloma medij.

open channeling. Pojav je lahko spontan (povzroči ga entiteta z višje ravni bivanja) ali pa nameren (povzroči ga volja človeškega medija). V new ageu je zelo razširjeno prepričanje, da vsakdo lahko postane medij, vendar *channeling* mnogi primerjajo glasbenemu talentu, ki je bolj ali manj razvit. *Channeling* lahko poteka v transu, ki spominja na obsedenost z duhovi in ga mora medij nadzorovati ter preoblikovati tako, da bo družbeno koristen.⁴⁹

2.5 Psihologizacija religije in sakralizacija psihologije

Metaempirična bitja, kot so Bog, Kristus in angeli, spadajo na področje subjektivnih psiholoških izkušenj. Za new age so namreč značilne nejasne meje med religijo in psihologijo. Robert Fuller trdi, da sta tako gibanje *New Thought* poznega 19. stoletja kot tudi new age poznega 20. stoletja primera tipično ameriške religijske psihologije ali psihologizirane religije.⁵⁰

1.) V zgodovini ameriške psihologije se najprej srečamo z mesmerizmom. Mesmerjeve zdraviteljske metode so njegovi učenci razvili v nove smeri. Chastenet je poudarjal povezavo med voljo zdravitelja in prepričanjem bolnika in tako prenesel poudarek s fizične vzročnosti na psihološko vzročnost. V Ameriko sta mesmerizem prinesla Charles Poyen in Robert Collyer. Poyen je imel živalski magnetizem za popolnoma naravno znanost, za silo napredka, s pomočjo katere bo ameriška nacija napredovala v najpopolnejšo na svetu. Med Poyenovimi poslušalci je bil tudi Phineas Quimby, ki je s svojo interpretacijo mesmerizma postavil temelje gibanju *New Thought*. Po njegovem mnenju je za bolezen ali zdravje pacienta polno odgovorno njegovo prepričanje in pričakovanje. Vir bolezni ali zdravja je torej misel. Kot okultisti pred njim se je tudi Quimby zavedal verske in duhovne razsežnosti svoje zdraviteljske metode, vendar je vztrajal, da gre za popolnoma znanstveno religijo. Evans je Quimbyevo zdravljenje misli razvil v prizadevanje za pozitivno mišljenje.⁵¹

2.) Drugi dejavnik, ki je povzročil psihologizacijo religije in sakralizacijo psihologije, po Hanegraaffu predstavlja funkcionalistična smer akademske psihologije z Williamom Jamesom na čelu. James je predstavnik radikalnega empiricizma. Področje zavesti primerja svetlobnemu spektru, ki ga zavest dojema le deloma, večji del pa ostane podzavesten in se izraža v pojavih kot so jasnovidnost, telepatija, verska izkušnja ali trans.

Prim. J. Vernet, *n. d.*, 121, 124.

⁴⁹ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 23-42.

⁵⁰ Po psihologizirani religiji temelj religije ni Bog, ampak posamezna duša. Prim. A. Goljevšček, *n. d.*, 51.

Svojo funkcionalistično psihologijo tesno povezuje z gibanjem *New Thought*.⁵²

3. Tretjo smer psihologizacije religije in sakralizacije psihologije predstavlja Jungova misel. Jung izhaja iz romantične naravne filozofije in z njo povezane življenjske filozofije. Poleg spolnih teorij je za Jungovo psihoanalizo najbolj značilno prepričanje, da so Bog, sonce ali ogenj sinonimi za človekovo življenjsko silo. Jung je najbolj znan po svoji teoriji kolektivne podzvesti. Prepričan je bil, da na človeka odločilno vpliva okolje, v katerem živi. Zato je menil, da obstaja temeljna razlika med Nemci in Judi. Če sta Freud in Adler svoje psihoanalitične teorije posvetila Judom, jih Jung posveti Nemcem. Po njegovem mnenju analitična psihologija lahko pozdravi rano, ki jo je nemški duši zadalo krščanstvo. Nevrozo nemške duše je povzročil konflikt med poganskim jedrom nemške psihe na eni strani in krščanskimi vrednotami na drugi.⁵³

2.6 Pričakovanje nove dobe

New age je predstavnica kulturnega kriticizma, ki nasprotuje vrednotam »stare kulture«. Pričakovanje *dobe vodnarja*⁵⁴ izraža upanje, da bodo spremembe, ki bodo označile nastop nove dobe, tesno povezane z izboljšanjem življenja na Zemlji. Sedanja svetovna kriza je evolucijski test. Če ga bomo uspešno opravili, bomo napredovali na višjo raven, sicer bomo postali ena izmed slepih ulic v razvoju. Poleg skromnejših vizij nove dobe, Hanegraaff predstavlja tudi tiste, ki pričakujejo revolucijo, ki bo zemljo preobrazila v nebesa. Nova civilizacija bo temeljila na vrednotah ljubezni, resnice, veselja in miru. Če je v skromnejših vizijah nove dobe človek tisti, ki bo dokončal duhovni preobrat, pripadniki *dobe luči* bolj poudarjajo pomen zunanjega posredovanja. Obema vizijama je skupno upanje na konec sedanje krize, ki je dosegla stopnjo izredne nevarnosti za človeštvo in planet kot celoto. Spremljajo jo pričakovanje jedrske katastrofe, množične lakote, ekološke krize, potresov, poplav in nadlog. Mnenja o tem, koliko lahko k spremembi te situacije prispeva človek, so različna.⁵⁵ Če so za new age kot gibanje značilna milenaristična pričakovanja, new age v ožjem pomenu besede pričakuje apokaliptičen nastop nove dobe. Za milenarizem je značilna predstava o popolnem zemeljskem svetu miru in izobilju, brez krivic in trpljenja, pripadniki

⁵¹ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 482-490.

⁵² Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 490-494.

⁵³ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 496-513.

⁵⁴ Pojem *doba vodnarja* izhaja iz okultnega astrološkega izročila. V ozadju tega pojma je predstava o 25.868 let dolgem svetovnem letu. To je čas, ki ga sonce potrebuje, da prepotuje vsa živalska znamenja. Prim. H. J. Beckers, *Novodobna gibanja (New Age)*, v: *Verstva, sekte, novodobna gibanja*, 144.; A. Goljevšček, *n. d.*, 14.

apokaliptizma pa menijo, da bo ta svet minil in ga bo zamenjal kvalitativno drugačen svet. Po teoriji 2000-letnih astroloških krogov tudi *doba vodnarja* ne bo zadnja, ampak bo trajala le 2000 let, nato jo bo nasledila nova doba.⁵⁶

3. Kritičen pogled na new age s krščanskega zornega kota

V Hanegraaffovi analizi new agea smo videli, da je ezoteričen pogled na svet močno protikrščansko obarvan. New age zavrača pojmovanja osebnega Boga, ki je zanj le nekakšna panteistična kozmična energija, Kristus je le eden izmed uvedencev, ki je poslan človeštvu, da ga spomni na njegov božanski izvor. Dobrega in zla na metafizični ravni ni, prav tako ni hudiča. Še več, človek ne potrebuje nikakršnega zadoščenja, saj se lahko odrešuje sam (tudi z ustvarjanjem lastne stvarnosti); prav tako ni vstajenja (z dolgočasnimi nebesi), ampak se vsak posameznik sam odloča za svojo inkarnacijo. Zastarelo etiko volje zamenjuje privlačna etika gnoze. Pripadnik ezoteričnega okultizma želi odkriti, kaj je za stvarnostjo in kako bi le-to lahko vodil in usmerjal. Zato se hoče izenačiti s Stvarnikom. Zakonov narave poslej človek več ne odkriva, marveč jih sam postavlja. Človekova lastna misel ustvarja in usmerja vse, celo veliko energijo, ki je postala nadomestek Boga.⁵⁷ Spiritizem, jasnovidnost, astrologija in channeling vzbujajo pozornost, ki jo velikokrat izzovejo kar njihovi udeleženci sami, s pomočjo rokohitrstva, krčenja mišic, prenarejanja fotografij in magnetofonskih posnetkov. Vernette relativizira pomen nenavadnih pojavov z dejstvom, da so slutenje, medijska možnost in radiestezija splošni pojavi. Tudi živali so obdarjene s telepatskimi zmožnostmi in jih imajo celo bolj razvite kot ljudje. Zato se ni treba sklicevati na posege višjih sil, če želimo razložiti, kar razkriva človeška narava.

O krščanskem pogledu na astrologijo pove dovolj star rek, ki ga je uporabil že Tomaž Akvinski: »*Zvezde nagibajo, (vendar) ne silijo.*« Zadnje bi namreč pomenilo konec človekove odgovornosti in svobode. Zato: »*Kdor je pameten, vodi svojo zvezdo; nevednež pusti, da ona vodi njega.*« V odvisnostnem razmerju, ki nastane med astrologom in iskalcem nasvetov, namreč napoved lahko postane tako pomembna, da sama povzroči to, kar bi morala samo napovedati.⁵⁸ Dar jasnovidnosti, v pristni obliki, krščanska teologija brez težav sprejema. Zavrača pa ga, kadar se jasnovidnost spremeni v spiritizem, okultizem, demonologijo in magijo. Številni posamezniki so bili obdarjeni

⁵⁵ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 331-356.

⁵⁶ Prim. W. J. Hanegraaff, *n. d.*, 94-104.

⁵⁷ Prim. J. Vernet, *n. d.*, 82-83.

s karizmo jasnovidnosti in so jo uporabljali zato, da so ljudem pomagali. Drugi, in teh je nedvomno več kot prvih, dar jasnovidnosti zlorabljajo, z njim zavajajo in dobro služijo. Na vse načine uporabe daru jasnovidnosti torej ne moremo gledati enako, saj nekateri delujejo proti človeku in njegovi svobodi.

Če magijo mnogi uporabljajo z odkritim namenom, da bi komu škodili,⁵⁹ pred nevarnostmi spiritizma opozarjajo celo njegovi zagovorniki. Leon Denis, eden prvih teoretikov spiritizma, svari: »*Če se preveč lahko miselno lotevate spiritizma, vedite, da boste neizogibno postali plen lažnivih duhov, žrtev njihovih pasti in prevar.*«⁶⁰ Ob vseh nenavadnostih velja omeniti dejstvo, da množično pojavljanje duhov raziskovalci parapsiholoških pojavov pogosto razkrivajo kot prevare. Podobno velja tudi za primere snemanja ali fotografiranja duhov.⁶¹ Kljub temu da gre največkrat za prevare, napeto ozračje med spiritistično seanso slabo vpliva na duševno stanje tistih, ki so prizadeti zaradi izgube svojih bližnjih. Spiritistične seanse, pri katerih so sodelovali ljudje, ki so za vsako ceno želeli spoznati onostranstvo in prihodnost, so povzročile izredno veliko živčnih zlomov. Slednje so spiritistični teoretiki iznajdljivo pripisali nižjim duhovom. Ne tako redek pojav je tudi razcepitev osebnosti, do katere pride v histerični hipnozi.⁶²

Nedvomno obstajajo duhovna bitja, ki so rešena prostorskih in časovnih omejitev in sposobna stopati v stik z ljudmi. To potrjuje tudi Sveto pismo. Vendar so med temi duhovi tisti, ki so Bogu zvesti, pa tudi tisti, ki so se mu uprli in hočejo človeka pogubiti. Krščanstvo zato zavrača spiritistične seanse, ki skušajo izsiliti stik z duhovi s pomočjo medija ali drugih sredstev. Po drugi strani pa krščanstvo izpoveduje vero v obstoj svetnikov in trdi, da do svojih dragih ne pridemo s pomočjo fizičnih sredstev, ampak so nam slednji celo bliže kot kdajkoli prej. Kristjanu zadostuje, da se zave njihove navzočnosti, ki se nikoli ne konča, ki je sicer nevidna, vendar nikoli odsotna. Razlika med snovnimi, hrupnimi pojavi v spiritizmu (premikajočimi se kozarci, trkajočimi se mizicami, mediji, ki govorijo iz trebuha ...), ki razodevajo le megličasto tostranstvo in vero v krščansko onostranstvo, ki ga predstavlja Božje kraljestvo, je več kot očitna. Kjer kristjani upamo, hoče spiritizem vedeti. Upanje izvi-
ra iz vere, ki je Božji dar, vedenje je človeško in se vrti okrog sebe.⁶³

⁵⁸ Prim. J. Vernet, *n. d.*, 85-86.; A. Goljevšček, *n. d.*, 94.

⁵⁹ Prim. R. Stark, R. Finke, *Acts of Faith. Explaining the Human Side of Religion*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles London 2000, 106.

⁶⁰ Navaja: J. Vernet, *n. d.*, 110.

⁶¹ Prim. A. Goljevšček, *n. d.*, 117-118.

⁶² Prim. J. Vernet, *n. d.*, 75-76., 80-82, 112.

⁶³ Prim. J. Vernet, *n. d.*, 177.; H. Baer, *Okultizem*, v: *Verstva, sekte, novodobna giba-*

Ob številnih primerih zdravljenja z živalskim magnetizmom, moramo omeniti tudi pozitivno plat uporabljanja zdravilnih sposobnosti. Mnogi zdravniki so dar ozdravljanja uspešno uporabljali v svojo korist in z njim povzročali množične histerije, drugi pa so ga uporabljali v službi bližnjemu. Paracelsus je sklenil pogodbo s svetniki, naj ga učijo umetnosti zdravilstva, on pa bo zdravil zastonj. Hildegarda iz Bingena je, poleg tega, da je imela izreden dar jasnovidnosti in preroštva, znana tudi kot prva nemška naravoslovka in zdravnica.⁶⁴ Ob bolj znanih imenih srečamo tudi slovenskega duhovnika Jurija Humarja (1819–1890).⁶⁵ Tudi on je zdravil brezplačno in pomagal ljudem v vseh mogočih stiskah. Iz njegovih pisem izvemo marsikaj o jasnovidstvu, prenašanju misli, čustev in volje na druge osebe in na daljavo; o bilokaciji, magnetizmu in strahovih.⁶⁶ Sam je trdil: *»Človek ima v sebi vse moči: moč ozdravljati, moč skozi hribe gledati v daljavo v daljne kraje, moč se še v živem telesu pokazati na drugem daljnem kraju, moč se v zrak dvigniti in leteti, moč govoriti s človekom v daljnem kraju.«*⁶⁷ Humar je te pojave utemeljeval z dejstvom, da je bilo človeku pred izvirnim grehom pokorno vse stvarstvo in da je sposobnost ozdravljanja ostanek te človekove moči. To so *»čuda in mi se jih poslužujemo in jih obračamo v svojo srečo, pa tudi v svojo nesrečo, če jih rabimo v svoji nevednosti ali nespameti.«*⁶⁸ Z magnetizmom⁶⁹ je zdravil bolezni, pa tudi antipatijo med zakonci; pomagal je pri težkih porodih, zdravil nerodovitnost žena in bolezni pri živini ter celo nerodovitno drevje, njive in vinograde. Ščasoma je prišel do prepričanja, da za zdravljenje zadostuje že samo volja, ali pa njegova bližina.⁷⁰ Bil je mož vere, reda in ljubezni do bolnikov, še vedno pa je izziv današnji medicini in priprošnjik pri Bogu. Sam je trdil: *»Ko pa bom v nebesih, bom po meri ljubezni do bližnjega vseomogočen, in kolikor bom hotel dobrega storiti, bom storil, ker bom imel moč, ne samo voljo. Če pa jaz ne bom*

nja, 95-98.; A. Goljevšček, *n. d.*, 118-119.

⁶⁴ Prim. A. Mlinar, *Resnično je samo to, kar je ne-mogoče*, v: J. Žurga, S. M. Maršič, *Čudodelnik s Primskovega*, Mohorjeva založba Celovec, Ljubljana, Dunaj 1998, 205.; *Leto svemikov*, Mohorjeva družba, Celje 2000, 673-677.

⁶⁵ Humar je bil odličen teolog, poliglot, ki je poleg slovanskih jezikov obvladal tudi vse evropske jezike, staroindijski sanskrt in kot prvi v Evropi sestavil mednarodni jezik, ki naj bi služil predvsem misijonarjem.

⁶⁶ Prim. J. Žurga, S. M. Maršič, *n. d.*, 7-9.; A. Goljevšček, *n. d.*, 117.

⁶⁷ J. Žurga, S. M. Maršič, *n. d.*, 33-34. Prim. J. Žurga, S. M. Maršič, *n. d.*, 21.

⁶⁸ J. Žurga, S. M. Maršič, *n. d.*, 65.

⁶⁹ Z magnetizmom so se ukvarjali že Grki in Egipčani. Pitagora in stoiki so menili, da nek fluid napolnjuje vse vesolje, prodre v vsako čelo in okrepi vsak organizem. Pri magnetiziranju nastanejo električni valovi, ki jih lahko magnetizatorjeva volja usmeri tudi na veliko daljavo. Ti valovi se širijo po fluidalnih nitih. Prim. J. Žurga, S. M. Maršič, *n. d.*, 156.

mogel pomagati po želji svoje ljubezni, ki jo bom vzel s seboj v nebesa, bo pa Bog storil, kar ga bom prosil. Saj bo rad storil, da me razveseli.»⁷¹

Sklep

New age predstavlja magijo, astrologijo, alkimijo in spiritizem kot eksperimentalne dokaze za obstoj nadnaravnega, duhovnih bitij in fluida. Vse to je izredno privlačno za sodobnega človeka, ki ga iz njegovega duhovnega dremeža prebudi le nenavadno in izredno. Ideje, ki zagotavljajo, da dobrega in zla, kaj šele hudiča, sploh ni, obenem pa v isti sapi paradokсно trdijo, da je človek popolno, brezgrešno bitje, ki se lahko odreši sam, ponujajo vabljivo alternativo krščanski moralki. Nenazadnje je mit o večnem vračanju »*veliko privlačnejši kot mit o krščanskem raju. Če si zgrešil smisel svojega življenja, imaš priložnost, da nadomestiš zamujeno.*»⁷² Vinko Škafar opisuje new age takole: »*Nova doba (new age) gradi na okultizmu. Četudi je morda porojena iz pristnega hrepenenja po absolutnem, iz iskrenega iskanja in najboljših namenov, ne more pripeljati drugim, kakor v narcizem in poveličevanje lastnega jaza, ker je že na začetku napačno zastavljena.*»⁷³ New age zagovarja vidike, ki jih celo preprosto človek lahko kaj hitro poveže z znanim svetopisemskim stavkom: »*V resnici Bog ve, da bi se vama tisti dan, ko bi jedla z njega, odprle oči in bi postala kakor Bog,*« (1 Mz 3, 5) in njegovim temeljnim izhodiščem, napuhom. Seveda, ti pogledi niso nikakršna novost. Ob Hanegraaffovi predstavitvi povezave new agea z ezoterizmom bi bila namreč zelo zanimiva analiza podobnosti med novodobnimi gibanji in antično gnozo. Novodobna gibanja so tesno povezana z okultizmom, ki ga zaznamuje zanimanje za tiste pojave, ki jih (še) ni mogoče zajeti v kategorije naravnega zakona, in zagovarja spoznanje v privid ujetega transcendentalnega in božanskega jaza, ob katerem so zbrani vsi značilni pojavi gnoze: dualizem, ezoterizem, nauk o ponovnem rojstvu.⁷⁴

Povzetek

Hanegraaffova empirična analiza pojava new age opisuje zgodovinska izhodišča ter verske poglede novodobnega gibanja. Najbolj značilne poteze new age izhajajo iz ezoteričnega pogleda na svet in zagovarjajo tosvetnost, holizem v povezavi z alternativno medicino, evolu-

⁷⁰ Prim. J. Žurga, S. M. Maršič, n. d., 154.

⁷¹ Navaja: P. Sporn, *Beseda domačega župnika*, v: J. Žurga, S. M. Maršič, n. d., 191-192.

⁷² A. Goljevšček, n. d., 144.

⁷³ V. Škafar, *V območju narcizma*, v: *Božje okolje* (2001), št. 9-10, 16.

⁷⁴ Prim. H. J. Beckers, *Novodobna gibanja (New Age)*, v: *Verstva, sekte, novodobna gibanja*, 145.

cionizem s progresivnim duhovnim razvojem, psihologizacijo religije in pričakovanje nove dobe. Vsi naštetí vidiki new agea so tesno povezani z mitično-zgodovinskimi razlagami preteklosti in novodobskimi prepričanji o metafizičnih stvarnostih. Z zanikanjem obstoja osebnega Boga, pojmovanjem Jezusa Kristusa kot le enega izmed številnih uvedencev, ki človeštvo spominjajo na njegov božanski izvor, zanikanjem obstoja dobrega in zla ter samoodrešitvenim programom, new age etiko volje zamenjuje z etiko gnoze. Hanegraaffovo zgolj teoretično predstavitev pojava new age zato dopolnjuje predstavitev nekaterih praktičnih vidikov gibanja, nevarnosti, ki jih le-ti predstavljajo in krščanski pogled na new age.

Ključne besede: New age, ezoterizem, okultizem, spiritualizem, teozofija, tosvetnost, holizem, evolucionizem, psihologizacija religije

Summary: **Mojca Bertoncel, New Age and Western Culture**

Hanegraaff's empirical analysis of the New Age phenomenon describes the historical starting points and the religious convictions of the New Age movement. The most characteristic features of the New Age are based on an esoteric view of the world and advocate this - worldliness, holism in connection with alternative medicine, evolutionism with progressive spiritual development, psychologisation of the religion and the expectation of a new age. All mentioned aspects of the New Age are closely connected with mythical-historical explanations of the past and the New Age convictions about metaphysical realities. By denying the existence of a personal God, understanding Jesus Christ as just one of numerous initiates reminding the humanity of their divine origins, denying the existence of good and evil and by a self-redeeming programme, the New Age replaces the ethics of will by the ethics of the gnosis. Hanegraaff's theoretical representation of the New Age phenomenon is also supplemented by a description of the practical aspects of the movement and of the dangers they pose as well as by the Christian view of the New Age.

Key words: New Age, esoterism, occultism, spiritualism, theosophy, this - worldliness, holism, evolutionism, psychologisation of the religion.